

הדף היומי

עלון יומי ללומדי הדף היומי יו"ל ע"י "מדרשית הדף היומי פ"ח"

מסכת בבא בתרא - דף קנא

!!! מקום זה מיועד להנצחה !!!

עיונים על הדף

האם "תפילין" מוגדרים כ"בגד"?

הגמ' זנה באריכות מה נכלל בכלל "נכסי", ואמרו שנכלל קרקעות, בגדים, מעות, שטרות, בהמות, עופות ותפילין. והסתפקו מה דינו של ספר תורה. הרשב"ם ביאר את הספק בס"ת ומתוך דבריו למדנו הגדרה בתפילין, לשון הרשב"ם (ד"ה ספר תורה) "מי מיקרי נכסי כתפילין דמו או דלמא תפילין היינו טעמא דהוי מלבוש אבל ספר מצוה היא ולא נכסי ואע"פ שיכול למכרו לא מיקרי נכסי. תיקו". עכ"ל. מבואר ברשב"ם שהנידון בתפילין שיכול למכרו לא לנכסים, היות והם מלבוש ובספר תורה אינו כן. אף שהדבר צריך תלמוד שהרי בגמ' מבואר מה שתפילין מוגדרים כנכסים זה משום שהמקדיש נכסיו תפילין בכלל, ולא אמרו שזה בכלל גלימה שביארו לעיל שזה בכלל נכסים.

המהרש"ם (א, קמח) יצא להוכיח מדברי הרשב"ם שלא כדברי הרשב"א בתשובה. וכך, נשאל המהרש"ם מה דינו של אדם שנדר להלביש ערומים, האם יכול לקיים נדו ע"י שירכוש תפילין לעניים. והשואל הביא מדברי תיקוני הזוהר "היא שמלתו לעורו דא משכא דתפילין דאתמר בהון ויעש וגו' כתנות עור וילבישם". הרי לנו שמלשון הזוהר תפילין מוגדרים כמלבוש.

אמר המהרש"ם, שראייתו מדברי הזוהר יפה. וביותר, לא רק שנחשב למלבוש אלא הפסוק שהביא הזוהר מוגדר אף כהלבשת ערומים כלשונו של הנודר, שהיא אמרו בגמ' בסוטה (גי, ב) "מנה הקב"ה מלביש ערומים דכתיב ויעש וגו' כתנות עור וילבישם וכו'", הרי שנוקרא הלבוש ערומים. ועיי"ש עוד מה שהוכיח.

הביא המהרש"ם מדברי הרשב"ם בתשובה (ח"ב סימן קפג) לגבי שכיב מרע שצוה לתת לאלמנה את כל מלבושיה, האם צריך לתת אף קישורי הראש, וכתב הרשב"א וז"ל "הלא תראה הציץ בכלל שמנה בדים וגבי תפילין אמר ביוצא בהם בשבת דרך מלבוש הם, אלא שאין הולכין במתנה ובמכירה אלא אחר לשון בני אדם וכסבור אני שהאומר תנו לי כל מלבושי וכו' אין תפילין וציץ בכלל שאין לשון בני אדם לכללם בלשון מלבושים ולא בכלל בגדים וכו'". עכ"ל.

למדנו מדברי הרשב"א שתפילין לא מוגדרים כמלבוש. עכ"פ בדעת בני אדם ובלשונום אי אפשר להכליל תפילין בכלל בגד. עוד יש להביא ראייה מלשון רש"י במסכת זבחים (יט, ב ד"ה ששם), "לאו בגד הוא". אמנם מדברי רש"י אינו ראייה מוכרחת ששם באו לומר שאינו בכלל בגדי כהונה, אולם בהגדרת בגד בסתם עדיין לא שמענו מדברי רש"י שאין תפילין בכלל.

והביא המהרש"ם ראייה מדברי הרשב"ם לפינוי כנזכר לעיל, ולשונו של הרשב"ם אף כתבו בנימוקו ובמרדכי שדווקא תפילין הם בכלל נכסים משום שהם מלבוש. וכל הנידון בסוגיא לפינוי הוא לשון בני אדם מה נכלל בהגדרת נכסים, הרי לנו שלא כדברי הרשב"א בתשובה, ומהראשונים לפינוי מבואר שתפילין הם מלבוש.

ודן המהרש"ם בהלכות נדרים ובדין הלך אחר לשון בני אדם כאשר אין רגילים לדבר בלשון הקודש, ולשון הנדר היה בלשון הקודש האם הולכים בזה אחר לשון בני אדם, או אחר לשון תורה. וכו'.

אולם ממשיך לבאר, שאמנם ע"פ פשוטו של מקרא נראה שנגד דברי הרשב"א שסבר שאין תפילין בכלל מלבוש, סברו רוב הראשונים לפינוי בסוגיא שהעמידו את הספק בס"ת כלפי תפילין שהם מוגדרים כמלבוש, וא"כ בדין היה צריך לפסוק כרבים. אולם לאחר כל זאת יש לבאר, שאמנם לצד שאין ס"ת דומה לתפילין זה משום שתפילין הם מלבוש כאמור, אבל לצד שספר תורה דומה לתפילין, יש לומר שסובר הרשב"ם שגם תפילין אינם בכלל מלבוש בלשון בני אדם, ולכן ספר תורה ותפילין שווים ונכללים בכלל נכסים.

א"כ אף לשיטת הראשונים הדבר תלוי בספק בגמ' והוא איבעיא דלא איפשטא האם תפילין הם בכלל מלבוש או לא. וא"כ בודאי יש להחמיר כהרשב"א ואין לקנות תפילין ממעות מלבוש ערומים, אא"כ אם שקוים בלשון חול לתפילין מלבוש ולא רק בלשון הקודש, ובכ"ה"ג יש מקום להקל. (ובהל' הוסיף שהראו לו דברי הס"מ פ"ה משבועות הח"י שכתב שתפילין הם בכלל לבוש ולא בכלל בגד.)

האם שאר ספרי קודש הם בכלל ספק של ספר תורה?

כמבואר לעיל שיטת הרשב"ם ועוד שספק הגמ' בנידון האם ספר תורה נכלל בכלל נכסים או לא, משום שתפילין יתכן והם מוגדרים כמלבוש אולם ספר תורה עניינו למצוה וא"כ אינו נכלל בכלל נכסים.

בתוס' וברא"ש ובעוד ראשונים, למדנו שספק הגמ' בספר תורה משום שמבואר בגמ' במגילה שאסור למכור ספר תורה ולכך אינו מוגדר כנכסים.

עוד ביאור ביאר בריטב"א שמחמת חשיבות הספר תורה אנשים לא מכילים אותו בהגדרת נכסים אלא קובע שם לעצמו.

מענה יש לדון מה הדין בשאר ספרי קודש, אם אמר אדם שמוכר או נותן נכסיו האם כל ספרי הקודש בכלל.

מלשון הרשב"ם שספק הגמ' היה אף לגבי שאר ספרי קודש, שביאר הרשב"ם שהצד שאין ספר תורה בכלל נכסים משום שהוא למצוה ואינו למלבוש, א"כ דבר זה שייך בכל ספרי קודש שהם למצוה ואינם בכלל מלבוש. אמנם הב"י (ח"ו"מ רמח) למד את סוגיית הגמ' כדברי הראשונים שהנידון בספר תורה שאסור למכורו כאשר נכסים ולכן אינו מוגדר כנכסים, א"כ שאר ספרים דיומם הרבה יותר קל שהרי אמנם ידועים דברי הרא"ש שכתב שהיום עיקר מצוות כתיבת ספר תורה הוא ע"י ספרי מקרא ומשנה וכו', ואמנם אין למוכרם אלא כדי לישא אשה או תלמוד תורה, אבל איסורם אינו חמור כגופו של ספר תורה ומעשים בכל יום שאדם מוכר ספרים, א"כ הכריע הב"י שהם מוגדרים לנכסים.

סיכום הדף

נושא: שטר מברחת. מתנת שכיב במקצת. מצוה מחמת מיתה.

אמו של מר זוטרא בן טוביא כתבה **שטר מברחת** לבנה מר זוטרא, היות ורצתה להינשא לרב זביד. **נישאה לרב זביד** ולאחר שגרשה רצתה שמר זוטרא יחזיר לה את הנכסים ותבעה אותו לפני רב ביבי בנ של אביי, **ופסק** שזכה מר זוטרא במתנה כיון שנתנה את המתנה בתנאי שתינשא ולמעשה נישאת. **אמר לו ר"ה בריה דרב יהושע** לא כדון פסקת שהרי אף מי שסובר ששטר מברחת הזוכה קנה, ולא יכולה לחזור ממתנתה, **זה באופן שלא אמרה במפורש**, אולם כאשר אמרה שזה לצורך הברחת הנכסים בודאי אם נישאה והתגרשה הרי היא חוזרת ממתנתה.

אמא של רמי ורב עוקבא בר חמא, כתבה בערב את נכסיה לרמי בר חמא, **ובבוקר** כתבה לרב עוקבא, **פסק רב ששת** רמי בר חמא להעמיד את הנכסים ברושותו, **ור"ג פסק** לרב עוקבא. בא רב ששת לפני ר"ג, אם החזקת את הנכסים ביד רב עוקבא מחמת שחזרה בה, הרי לבסוף היא מתה וסבר רב ששת שרק באופן שקם מחוליו יכול לחזור בו ממתנתו. **אמר ר"ג**, פסק שמואל שיכול לחזור ממתנתו אף בעודו חולה. **שאל ר"ש** והרי יתכן שאמר שמואל שיכול לחזור מהמתנה בכלל, אולם מי אמר שמועיל להעביר למשהו אחר. **אמר לו ר"ג** ששמואל אמר במפורש שמועיל לחזור בין לעצמו ובין לאחרים.

לאמו של רב עמרם החסיד היה ארנק שהיו בו הרבה שטרות, לפני מותה אמרה שהיה לרב עמרם בנה. באו אחיו לפני ר"ג וטענו שלא משך. **אמר להם** אין צורך לעשות קנין במתנת שכיב מרע שהרי היא ככתובה וכמסורה.

אחותו של רב טובי בר מתנה בערב את נכסיה לרב טובי במתנת שכיב מרע, בערב בא רב אחדבו שהיה אף הוא אחיה, בכה לה ואמר עתה יאמרו שרב טובי תלמיד חכם ואני לא, וכתבה לו את נכסיה ואח"כ מתה. **אמר ר"ג בשם שמואל** אם יכול לחזור בו מהמתנה יכול אף להעביר לאחר.

לאחותו של רב דימי בר יוסף הייתה קרקע וכל פעם שחלתה נתנה את נכסיה במתנת שכיב מרע לרב דימי, וכאשר הבריאה חזרה בה מהמתנה, פעם אחת כאשר חלתה שלחנה לקרא לרב דימי, והוא לא רצה לבא, אמרה לו תבא ותקנה בקנין מה שתרצה, **בא רב דימי** ועשה קנין רק בחלק מן השדה ולא בהכל כדי שיוגדר כמתנת בריא, לבסוף הבריאה אחותו ורצתה את השדה בחזרה, קראה לו לדון תורה לר"ג, **שלח לו ר"ג** שיבא לדון ורב דימי לא רצה לבא שהרי היה מתנה במקצת ובנוסף גם היה קנין, **אמר לו ר"ג** שאם לא יבא יגדה אותו, **כאשר בא רב דימי בירר ר"ג** אצל העדים האין היה מעשה, **ופסק** הלכה שיחזיר את הקרקע כיון שהיתה אחותו בגדר של "מצוה מחמת מיתה" שאם הבריאה חוזר ממתנתו אף אם עשה קנין, כיון שזה כעין נתינה בתנאי גמור שימות או יבריא.

מתנת שכיב מרע במקצת שלא עשה קנין, אמרו תלמידי חכמים לפני רבא בשם מר זוטרא בנו של ר"ג בשם ר"ג, שהיא יתנת בריא וכמתנת שכיב מרע, היינו לא יכול לחזור ולא צריך קנין. **אמר רבא** שלא יתכן שכך אמר ר"ג, אלא אם היא כמתנת בריא ממילא צריך קנין שיחול קודם מיתה. **שאל רבא** והרי מבואר במשנה לעיל אם שייך קרקע כל שהיא המתנה קיימת, ולא מבואר שעשו קנין. **אמר ר"ג**, מדובר שעשו קנין. שאל רבא והרי בהמשך מדובר שאם לא שייך קרקע כל שהיא אין המתנה קיימת, ואם היה קנין מדוע אין המתנה קיימת. **ביאר ר"ג**, אמר שמואל ששכיב מרע שכתב נכסיו ואח"כ הבריאה אפילו עשה קנין חוזר בו מהמתנה, שבידוע שלא נתן במתנה אלא היה מצוה מחמת מיתה.

שאלו משרשי את רבא, מבואר בברייתא שהיה מעשה באמן של בני רחל שנתנה תכשיטי יקר לביתה, ולא עשו קנין והיא מתה, וקיימו חכמים את דבריה (נמן הסתם לא היה התכשיט כל נכסיה). **זוהר הגמ'**, אף במקרה זה מדובר שהיא מצווה מחמת מיתה. **שאל רבינא את רבא**, למדנו במשנה בגיטין אם אמר תנו גט זה לאשתי או שטר שחרור לעבדי, ומת, אין נותנים לאחר מיתה. תנו מנה לפלוני ומת נותנים לו לאחר מיתה, והרי לא עשו קנין. **ומסתבר** שלא עשו קנין כמו הנושאל שבני שאינו קשור לפרשת הקניינים אף לגבי מתנת המנה לא עשו קנין, **מבאר הגמ'** אף כאן היה מצווה מחמת מיתה.

אמר רב הונא בריה דרב יהושע, בסתם מצוה מחמת מיתה צריך לעשות קנין, **והנידון** במשנה בגיטין וכן במעשה באמן של בני רחל משום שהיה באופן שחילקו כל נכסיהם והיה כדון מתנת שכיב מרע.

פוסקת הגמ', מתנת שכיב מרע **במקצת**, צריך לעשות קנין אף אם מת לבסוף. **מצוה מחמת מיתה** אין צריך לעשות קנין, והזוכה יזכה רק כאשר הנותן מת, ואף אם עשו קנין והבריאה חוזר מהמתנה.